

TELEFONDA TAKILMAK: BOŞ ZAMAN, HEGEMONYA VE GENÇLİK KÜLTÜRÜ

Selda Tunç Subaşı*

Öz

Bu çalışmadaki temel amaç; ahlak, hegemonya ve cep telefonu kullanım pratikleri arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Çalışma, muhafazakâr bir kent olarak addedilen Rize’de üniversite öğrencilerinin cep telefon kullanım pratiklerine odaklanmaktadır. Çalışmanın temel argümanı, öğrencilerin yurt ve kafe gibi mekanlarda cep telefonları dolayısıyla geliştirdikleri etkileşim biçimleri ile Rize’nin merkez ilçesindeki yaşam biçimine dair oluşturulan kültürel homojenlik anlatısı arasında belirgin bir örtüşmeden çok dikkat çekici çelişkiler bulunduğudır. Kamusal mekânlarda cep telefonu ile konuşma, mesajlaşma, selfie çekme ve çevrimiçi ortamlarda gezinme sıradan pratikler gibi görünse de bilgi akışı ve iktidar ilişkileri çerçevesinde çatışmalı biçimler sergileyebilmektedir. Çalışmanın alan araştırması, 2015 ve 2017 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Rize merkez ilçede, 22 erkek ve 35 kadın üniversite öğrencisiyle derinlemesine görüşme yapılmış ve kullanım pratiklerini anlamaya yönelik, katılımcı gözlem yöntemi uygulanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre Swarm gibi akıllı telefon uygulamaları, üniversite öğrenci kültürü ile aile ve yerelin değerler sistemi arasındaki ahlaki uyumsuzlukları görünür kılarken WhatsApp gibi uygulamalar, öğrenci yurtlarındaki etkileşimin hiyerarşik kurumsal dilinden kaçışın uzamına dönüşmektedir.

Anahtar Terimler

hegemonya, gençlik kültürü, boş zaman etkinlikleri, cep telefonu uygulamaları, çevrimiçi etkileşim

* Dr., Bağımsız Araştırmacı.

ORCID ID: 0000-0001-7009-4848, seldatun@gmail.com

Makalenin Geliş Tarihi: 02/08/2019 Makalenin Kabul Tarihi: 25/10/2019

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2019. Atıf lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

KILLING TIME ON THE MOBILE: LEISURE, HEGEMONY AND THE YOUTH CULTURE

Abstract

This study's main purpose is to reveal the relationships between morality, hegemony, and practices of mobile phone use. The study focuses on university students' mobile phone use practices in Rize, which is considered to be a conservative city. The main argument is that there are some contradictions between how students use mobile phones in dormitories and cafes and the cultural homogeneity narrative that describes the central district. Although it may seem very mundane to make calls, text, take selfies or surf the Internet in public places, the flow of information in these activities can take on contradictory forms of power relations. In the field study which lasted between 2015 and 2017 in the central district of Rize, in-depth interviews with 22 male and 35 female university students were conducted using both direct and participant observation. Applications such as WhatsApp enable students to escape from the hierarchical and institutional language of dormitory activities, according to the study findings, while smartphone applications such as Swarm cause moral discrepancies between the student culture and the value system of families and locals.

Key Terms

hegemony, youth culture, leisure activities, mobile apps, online interaction

Giriş

Hegemonya, hâkim sınıfların bağımlı sınıflar üzerinde uyguladığı entelektüel ve ahlaki liderlikle karakterize olur. Rıza ve zor kombinasyonu içerisinde, rızanın bir adım önde olduğu bir yönetim tarzı olarak anlaşılabilir (Gramsci, 1971, s. 57). Hegemonya oluşturma çabası toplumsal bütünlüğün ekonomik, politik ve sosyal alanlarının her birinde görülebilir. Hegemonyanın görünürlük alanlarından biri de kültürdür. Hegemonya, değerler, inanç sistemleri, ritüeller ve kurumsal prosedürler üzerindeki mücadeleleri de içine almaktadır (Hall vd., 2003, s. 40). Bugün için, kültürel hegemonya içindeki mücadele şekillerine gündelik hayat üzerinden bakmak, teknolojinin hızlı dijital dönüşümüne ve bunun kamusal mekânlarda yarattığı yeni kültürel görünümlere bakmayı gerektirmektedir. Teknolojinin yalnızca araçsallaşmasına hizmet eden bir ilerleme nosyonu yerine, gündelik hayat içine gömülü olan siber uzam dolayimli iletişim ortamlarının kültürel dönüşümü, genç bireyler ve akran gruplar arasındaki ilişkiler üzerinden incelenebilir. Gençlerin bu araçlarla kamusal mekânda nasıl varlık

gösterdikleri ve hegemonya mücadeleleri ekseninde bilgi akışının değişen biçimleri giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Henry Jenkins'e göre (2016, s. 11), katılım yalnızca "izleyicilik" değildir. Katılımcı kültür, dijital dönemde yaşantımızın kutsal inançlarından sanatsal yaratımlarına kadar tüm sıradan görünümünü içermektedir.

Bu çalışmada, gençlerin sıradan cep telefonu kullanımlarının kamusal mekân deneyimlerinde yarattığı farklılaşmalar, hegemonya mücadelesinde ortaya çıkan çatışma ve çelişkilerle bağlantısı çerçevesinde incelenecektir. Üniversiteli gençler, kültürel hegemonya mücadelesine cep telefonu kullanımı dolayısıyla nasıl dâhil olmakta, hegemonik bilgi akışını kullandıkları mobil uygulamalar aracılığıyla nasıl sekteye uğratılmaktadırlar? Çalışma, Rize merkez ilçede gerçekleştirilen etnografik saha araştırmasının bulgularını esas almaktadır. Araştırmada, orta ve orta-alt sınıftan, yaşları 18 ile 27 arasında değişen, 22 erkek ve 35 kadın üniversite öğrencisiyle derinlemesine görüşme yapılmış, bunun yanı sıra bu kişilerin üniversite çevresindeki gündelik etkinlikleri katılımcı gözlemle incelenmiştir. Katılımcılar, başta Rize olmak üzere ağırlıklı olarak Trabzon, Samsun, Ordu gibi çevre illerden gelmektedir.

Türkiye'de "taşra üniversiteleri", YÖK'ün (Yükseköğretim Kurulu) 1981 yılında kurulması ve ANAP'lı (Anavatan Partisi) yıllarda, Turgut Özal'ın "her ile bir üniversite" uygulamasını yürürlüğe koyarak merkez-taşra ikiliğini yeniden ürettiği bir politik çabayla eğitim politikalarına yön vermeye başlamıştır (Ergur, 2003, s. 191). Küreselleşmenin toplumsal bir gerçeklik olarak kendini hissettirdiği 1990'lı yıllara gelindiğinde, yükseköğretim diplomalarının giderek değer kaybetmeye başladığı ve bir güvence olmaktan çıktığı söylenebilir (Ergur, 2003, s. 202). 2000'li yıllarda ise sermayenin teknoloji ile girdiği yeni ilişki biçimleri, üniversitedeki akademik bilgi üretiminin temeli haline gelmeye başlamıştır (Sabit vd., 2001, s. 62). Üniversite artık üniversite dışı alanlardaki güç ve iktidar odaklarından kaynaklanan unsurların bilgi üretimindeki paylarını arttırdığı bir sürecin içinde gözükmektedir (Cangızbay, 2003, s. 85). AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidarı döneminde taşra üniversiteleri, üniversitenin kente getirdiği ekonomik canlanmayla birlikte taşranın kendine özgü kültürel dokusunun kesişimlerine sahne olmaya başlamıştır. Üniversite kenti, bir yandan kültürel düzeydeki yerel dinamiklerini korumaya çalışırken diğer yandan merkezin hızını yakalama çabası ve büyüme iştahıyla birlikte rekabet ortamına girmiştir. Hem kentin dokusundaki "muhafazakâr" değerlerin hem de piyasa modelinin kente ve üniversiteye etkileri bir çelişkiler bütünü içinde piyasacı ve girişimci kodları bir araya getirmiştir (Yücebaş, 2015, s. 281-282).

Bu çalışmada muhafazakârlık kavramı, Tanıl Bora'nın kullandığı şekliyle "haller" örüntüsü olarak ele alınmaktadır. Bora'ya göre (2003, s. 9) muhafazakârlık, bir ideolojiden ziyade bir zihniyet örgüsü "içeriklerin ve zihniyet kalıplarının ötesinde bir ruh hali, duruş/duyuş biçimi, üsluptur." İslamcı ideolojinin bir kimlik belirleyeni haline gelip bunun kültürel politikalarla desteklendiği gündelik hayatta, kentin siyasal atmosferini oluşturan "din, milliyetçilik, muhafazakârlık" gibi yerel değerlerle bütünleşmiş ve farklı dinamiklerle eklenilen ideolojiler, kentin baskın sembolik evrenini tayin edici bir biçime bürünebilir (Koyuncu, 2014, s. 175). Geçici göçle kent merkezine taşınan üniversite öğrencileri, bu sembolik temsil sistemleriyle yeni bağlar kurarlar. Çalışmada temel alınan "muhafazakâr kültürel atmosfer" kavramı, kent merkezini kuşatan baskın sembolik sermayeye işaret ettiği kadar duygulanım biçimlerini de içine alır. Kentle temas noktaları, gündelik hayat içinde bu genel kanıya sahip olma hissini destekleyen işaretlere sahiptir. Genellikle sıradan sohbetlerde, katılımcıların ifade ettiklerinde, gözlem ve deneyimle ifade bulan "muhafazakâr atmosfer" ve "baskıcı atmosfer" gibi ifadelerle tarif edilen kent, simgelerin dâhil olduğu bir ön kanıdır. Örneğin, Rize merkez ilçede çayhaneler, kamusal mekanlardaki eril hâkimiyet, Kur'an kursları, balkonlara asılı Türk bayrakları ve Recep Tayyip Erdoğan posterleri, "cemaatlere ait olduğu söylenen" çay ocakları ve kahvehaneler, kadınların sınırlı görünürlüğü ve tezat biçimde başörtüsü, çarşaf ve ferace mağazalarının yaygınlığı, bu genel atmosferi yaratan geleneksel sağ tandansa sahip öğelerden en baskın olanlarıdır.

Üniversitede gençlik kültürünün üretim sahası, kampüs ve amfiyle sınırlı değildir; kampüs dışında zaman geçirilen mekanlara, alışveriş ya da gezinti yapılan sokaklara ve komşuluk ilişkilerine uzanan etkileşimli bir kentsel çevreye yayılır. Özellikle boş zaman faaliyetleri dolayısıyla gerçekleşen ideolojik yeniden üretim, yurtlar, kafeler¹, restoranlar ve gezinme rotalarını kapsar. Bu mekânlar, gençlerin kültürel etkileşimlerini gözlemlemek ve buralardaki faaliyetlerinin ideolojik niteliği üzerine düşünmek için elverişli ortamlardır. Tüketim kültürü içinde önemli bir yer işgal eden, bazı şehirlerde birden çok sayıda şubesi bulunan zincir kafelerdeki sosyalleşme biçimleri, öğrencilerin yurt/ev-okul döngüsünden çıkabilmelerine ve öznel etkileşim alanları yaratabilmelerine kapı aralamaktadır. Bu sosyalleşmenin önemli bir boyutunu, yoğun bir şekilde kullanılan cep telefonu uygulamaları ve bunlar dolayısıyla gelişen

¹ Rize merkez ilçesinde 2015 yılı sonrasında açılan *Gloria Jean's Coffee*, *Osmanlı Kahvesi*, *Haura Kafe*, *Kahve Sarayı*, *Kahve Deryası* gibi yerel ya da uluslararası zincirlerin parçası olan yeme-içme mekanları.

etkileşim ağları oluşturmaktadır. Örneğin *Swarm*, üniversiteli gençlik arasında önce hızla yayılarak moda olan, sonrasında hızla telefon belleklerinden silinen bir uygulamadır. *Swarm*, öğrencilerin anlık olarak gittikleri kafeleri listelemekte ve gönderilen arkadaşlık isteğini aynı mekânda bulunan kişilere -eğer telefonlarında *Swarm* uygulaması varsa- gönderebilmektedir. Google Play'den indirilebilen uygulamada kafe ve restoranlara puan verilebilmekte, kullanıcılar belli bir mekâna gittiklerinde uygulama üzerinden check-in yaptıklarında profilleri listelenmektedir. *Swarm*, bu birbirini tanımayan kişileri hem çevrimiçi hem de çevrimdışı uzamda buluşturabilme özelliğiyle "flörtleşme" (dating) uygulamalarına benzetilmekte, bu özelliği nedeniyle bazı öğrenciler tarafından ahlaki bakımdan "zararlı" bulunmaktadır.

Kafelerin yanı sıra boş zaman faaliyetlerinin ideolojik boyutunun gözlemlenebileceği diğer başat mekân öğrenci yurtlarıdır. Örneğin, araştırma kapsamında gözlem yapılan bir kız öğrenci yurdunda eğitim konuları kısmi olarak yurt yönetimi tarafından belirlenen atölye çalışmaları ve etkinlikler -dikiş nakış, İngilizce, kariyer yönetimi, iletişim, sosyoloji, kuaförlük, makyaj, halk dansları, Osmanlıca vb.- düzenlenmektedir. Bu etkinliklerin yanı sıra, devlet yurtlarında değerler eğitiminin² bir parçası olarak -gözlem yapılan tarihe denk gelen- cami ya da kutlu doğum haftası gibi etkinliklerin afişleri de yurt binasının duvarlarında göze çarpmaktadır. Üniversite çatısı altında yürütülen eğitsel-kültürel faaliyetlerin yanı sıra, yurtlarda gerçekleştirilen bu etkinlikler, söyleşiler ve konferanslar öğrencilerin boş zaman faaliyetlerine yönelik stratejik bir yönlendirmeyi görünür kılmaktadır. Bu bakımdan, öğrenciliğin eğitim kurumlarınca denetlenemeyen okul dışı zamanları üzerinde hiç durmaksızın devam eden bir hegemonya mücadelesi vardır. Akşam saatlerini dahi kapsayan, egemen ideolojinin "boş zaman"ı yapılandırma tarzı içinde, *WhatsApp* gibi cep telefonu uygulamalarının çeşitli kullanım şekilleriyle birer kaçış hattı oluşturabildiği görülür. O halde kentsel gündelik yaşamda yaygın olarak gözlemlenen muhafazakâr değerler üzerindeki sağduyusal uzlaş, üniversite öğrencilerinin telefon uygulamaları kullanım pratikleriyle nasıl bir kırılmaya uğramaktadır? Öğrenci yurtları ya da kafeler gibi üniversite öğrenci kültürünün başat kamusal mekânlarında cep telefonu kullanım pratikleri, kültürel hegemonya mücadelesinde ne tür çelişkileri görünür kılmaktadır?

² T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü'nün etkinlik duyuruları ve eğitim faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/71248/kykli-gencler-camiler-haftasini-cesitli-etkinliklerle-kutlayacak.aspx> ve <http://yurtkur.gsb.gov.tr/Sayfalar/2418/2387/EgitimFaaliyetleri> (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2019). Ayrıca bkz., http://www.rizemuftulugu.gov.tr/haber_detay.asp?haberID=2383 (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2019).

Kültürel Sağduyudaki Çelişkiler

Kültür, gündelik hayat içine gömülü olan yapıları anlamaya elverişli bir alandır ve bireylerin dünyayı deneyimleme biçimlerinin homojen bir kavrayışa indirgenemeyeceğini gösterir (Bennett, 2013, s. 46). Egemen sınıfların siyasal ve iktisadi alandaki hâkimiyet çabaları kültürün gündelik hayattaki işleyişine de uzanır. Egemen ideolojinin gündelik hayat tasarımı, rızanın farklı koşullar altında yeniden ve yeniden düzenlenmesini ve tahakkümün devamlılığını arzular. Özneleşme süreçleri toplumsalın bu hareketli, sabit olmayan ilişkiler ağı içinde şekillenir. İktidar gruplarının tarihsel bloğu inşa etmeye çalıştığı gündelik hayata ilişkin tasarım ve tahayyüller, kültür üzerinde yarışma, mücadele ve çekişmelere sahne olur. Stuart Hall'a (2005, s. 114) göre, Gramsci'nin hegemonya kavramıyla kültür alanını anlama ve açıklama çabasına en büyük katkısı, sınıflar ve toplumsal grupların aktif rızasını kazanmanın önemini ortaya koymasındadır. Hegemonya kavramının kültür tartışmasına sunduğu açılımla birlikte, hâkim sınıfın rızayı nasıl ürettiği, zorlamayı hangi dereceye kadar dışladığı ya da içerdiği temel önem arz eden meseleler haline gelmiştir. Hegemonya kavramının sunduğu bakış açısından kültürel alandaki uzlaşma, mutlak bir kapanma yaratamayacağı için sürekli olarak kontrol altında tutularak yeniden üretilmelidir. Bu nedenle Hall (1988) rızanın dönüşen karakterini anlamaya çalışmanın, mutlak bir hakimiyet iddiasının ötesinde çeşitliliğe, çelişkilere ve değişim süreçlerine odaklanmanın önemini vurgular.

Lawrence Grossberg (1992, s. 296) gündelik hayatın iktidar tarafından üretilen bir şeyleşme olduğunu belirtir. Grossberg, bireylerin gündelik hayat içindeki uzamsal ve mekânsal ilişkilerinin iktidarın disipline edilmiş hareketliliğinde varlık kazandığını belirtir. Bu da bireylerin toplum içindeki bireyselliğinin ve hayat tarzlarının yeni formlarının üretilmesi, başka bir deyişle, kültürel çelişkilerin belirginlik kazanması demektir (Grossberg, 2010, s. 172). Kültürel çelişkiler, gündelik hayata yaslanan ortakduyunun doğasının sorgulanmasıyla kendini belli eder (Scannell, 2007, s. 222). İktidar, gündelik hayat içinde davranışları yeniden düzenler, yeni kontrol yolları arar ve ortakduyuyu yeniden üretir (Gramsci, 1971, s. 324). Bu bakımdan ortakduyu, gündelik yaşama müdahale biçimlerini normalleştirip onları "doğal" bir görünüme kavuşturur. Bu doğal görünüme sahipmiş gibi duran kültür, aslında yerel bileşenler, teknoloji ve tüketimle birleşerek melezleşmiştir (McRobbie, 2013, s. 278). Kültürün bünyesindeki bu yeni, çağdaş unsurlardan farklı eklemleme biçimleri ortaya çıkabilmektedir. Grossberg

(1992, s. 53) hegemonik mücadele süreçlerinde, gücün mikro ya da makro biçimlerine karşı her zaman topyekün bir direniş beklemenin hatalı olacağını belirtir. McRobbie'nin (1996, s. 31) belirttiği gibi, toplumsal formasyonda oluşan farklı eklemlenmelerin toplumsal yapıyı nasıl güçlendirdiği ya da zayıflattığı üzerinde durmak hegemonik ilişkileri daha anlaşılır kılacaktır. Bununla birlikte gündelik hayat, kültürel hegemonya mücadelesinin görüldüğü kaçış ya da direniş yollarının kendini farklı pratikler üzerinden resmettiği bir sahnedir. Yeni gelişmekte olan kimlikler, yeni mücadele biçimleri yaratıp toplumsal kontrolün sınırlarını aşabilmekte, hatta kimi zaman iktidar tarafından kontrol altına alınmaları zorlaşabilmektedir (McRobbie, 2013, s. 81). Toplumsal kontrolün sıkılaştığı durumlarda toplumun tüm kesimlerinin toplumsal düzene uyum sağladığı varsayımı, bu nedenle her zaman geçerli değildir. İktidar biçimlerinin denetimiyle baş etmenin farklı mekanizmaları vardır. Bu mekanizmaları görünür kılabilmek için, bireylerin toplumsal ve kurumsal yapılarla nasıl ilişkiler geliştirdiklerine, bu yapılar içinde birbirleriyle ne tür etkileşimler kurduklarına bakılması gerekir (McRobbie, 2013, s. 262).

Kültüre verilen yanıtlar, saf bir bilinçlilik halinde ortaya çıkan bir dil ya da semboller sistemi değildir. Bu yanıtlar, eklemli sembolik biçimlerle kültüre sızar, çok katmanlı uzamlarla kültürün içinden ve onun araçlarıyla varlık kazanır. Bu bağlamda, eğitim kurumları ve bu kurumların sembolik düzeninin devamlılığını sağlayan öğrenci kültürü, merkezi kültürel öğelerin yeniden üretilmesinde başat bir konum teşkil eder. Özneler farklı tüketim pratikleri, yarattıkları simgeler, dil ve etkileşim biçimleriyle eğitim kurumlarının sembolik disiplin biçimleriyle başa çıkma mekanizmaları geliştirirler (Bourdieu & Passeron, 2015, s. 35-36). Dick Hebdige (2002, s. 23) birlikte yaşam olgusu ideoloji, toplumsal düzen, üretim ve yeniden-üretim gibi kapsayıcı kavramlarla anlaşılır kılınmaya çalışılsa da yaşam tarzının zaman içinde nasıl gelişeceğinin önceden tahmin edilemeyeceğini vurgular. Belirli bir grubun sağduyuyu destekleyici yanları bölünüp parçalanabileceği gibi, hâkim gruplara karşı gösterdiği direniş de istenildiği şekilde kırılmayabilir. Bu nedenle toplumsal olgular hakkında kesin çıkarımlar yapmak yerine toplumsal değerlerin nasıl üretildiği sorusu eşliğinde gündelik yaşam pratiklerine ve anlam üretme süreçlerine bakmak daha açıklayıcıdır. Gençlik grupları, kendilerine özgü birer kültürel uzam oluşturarak kendi sembolik evrenlerini ve kültürel coğrafyalarını yaratırlar. Ancak bu her zaman düzene karşı mutlak bir direniş ya da mücadele anlamına gelmez; değişimin yönü bunlar arasındaki karmaşık etkileşimde açığa çıkar (Grossberg, 1992, s. 95). Başka bir deyişle, genç bireyler

mevcut düzene karşı çıkmaktan habersiz olabilecekleri gibi, egemen normları onaylayıp hegemonik düzene destek vererek bunları yeniden üretme rolünü de sahiplenebilirler (Jenks, 2007, s. 158). Özetle, hegemonya mücadelesindeki mevzileri tespit edebilmek için yetişkinlerin genç gruplara kontrollü özgürlük sundukları mekânlardaki eklemleme biçimlerini ve gençlik gruplarının kültürel alandaki etkileşimlerini araştırmak gerekir.

Üniversite öğrencileri hem eğitim hem aile kurumunun kontrollü özgürlük sunduğu ve sınırları bu kurumlar tarafından belirlenmiş bir hareket alanında öznelliklerini oluşturmaya çalışırlar. Öğrencilerin, kurumların resmi kültürü benimsetme çabalarına yanıtları kültürel hegemonyanın baskın ideolojisiyle baş etme biçimlerini açığa çıkarır. Bu bakımdan, öğrencilerin ne tam anlamıyla düzenle bütünleştikleri ne de tam anlamıyla farklılaşma yaşadıkları söylenebilir (Willis, 2016, s. 107). Resmi kültürün tümünden reddi ya da benimsenmesi yerine kültürel ilişki ağları içinde öğrenciler, hem kurumsal kültürle baş etme yolları bulmakta hem de kendi kültürel kodlarıyla formel değerleri uyumlaştırmaya çalışırlar (Bourdieu, 2015). Bu nedenle, sahiplenilen herhangi bir simge, tutum, davranış ya da değerler bütünü, ebeveynlerde ve diğer toplumsal kurumlarda gençlere ilişkin bir “ahlaki panik” söylemini besleyebilir. McRobbie (2013, s. 289), gençleri disiplin etmeye yönelik “ahlaki paniğin”³ ebeveynlerle gençlerin ilişkisinde politik güçsüzlük, geri çekilme ve umutsuzluk yaratarak ebeveynlerin çocuklarına karşı “güçlü ve duygusal bir strateji” yarattığını belirtir. Bu stratejilerin etki alanı, ahlaki panik yoluyla aile kurumundan devletin resmî kurumları üzerinden gündelik yaşama ve boş zaman etkinliklerine çevrilebilir.

Kent Merkezindeki Kafeler ve Swarm Uygulaması⁴

Üniversite gençliğinin cep telefonu kullanım pratikleri, çevrimiçi ve çevrimdışı uzamdaki etkileşimlerle bağlantısı içinde kültürel hegemonya mücadelesinin görünür kılınabileceği bir saha oluşturur. Mirko Tobias Schäfer (2014, s. 1134), gençlerin kamusal alanı sosyal medya kültürlerinin bir parçası olarak farklı şekillerde deneyimlediklerini belirtir. Sosyal medyanın etkileşimsellik özelliği sayesinde başka insanlarla fikir

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hall, S., vd. (1978). *Policing the Crisis: Mugging, The State, and Law and Order*. Londra: Holmes & Meier.

⁴ Bu başlık altında tartışılan konular daha önce, “Üniversite Öğrenci Kültüründe Kafeler ve Ahlaki Denge” başlığıyla II. *İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi*'nde (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, 10-12 Ekim 2018) bildiri olarak sunulmuştur.

alışverişi yapmak her zamankinden daha kolaydır. Öğrencilerin buldukları mekânlar, akıllı telefon dolayısıyla sağlanan bilgi alışverişiyle yeni görünümlere kavuşur ve kentteki yerel kültürel ortamın ortakduyusunda yeniden üretilir. *Osmanlı Kahvesi, Gloria Jean's Coffee, Kahve Deryası ve Kahve Sarayı* gibi kafelere sıkça giden üniversiteliler, renkli şalları, moda uygun kot pantolonları, uzun sakal ve makyajlarıyla Rize'nin kültürel atmosferi içinde yeni bir öğrenci tipi oluşturmaktadır.

Görece yeni olan üniversite ile varlık kazanan kafe kültürünü benimsemiş olan genç, üniversiteli gruplar, kentin sakinleriyle tüketim kalıpları ve bireysel tercihler üzerinden çatışmalı görünümler sergilerler. Örneğin, cinsiyetlendirilmiş mekânlardan olan çayhaneler ve kahvehanelerde kadın öğrenciler yer almazken, modern kafelerde hem kadın hem erkek öğrenciler arkadaş gruplarıyla karma sosyallikler geliştirerek birlikte vakit geçirebilmektedir. Telefonların eşlik ettiği bu birlikte vakit geçirme şekli, öğrenciler kafelerde suskunluklarını korusalar da çevrimiçi iletişimle devam eden bir görüntü sunmaktadır. Kentin sağduyusundaki çelişkiler, kafelerde özellikle cep telefonu kullanım pratikleriyle kendisini gösterir. Çalışmaya katılan üniversite öğrencileri, kafelere giden kendi akran grubundaki öğrenciler için genelde şu cümleyi sarf ederler: "Arkadaşlarıyla kafelerde saatler geçirerek birbirleriyle konuşmadan öylece telefonlarına bakıp susuyorlar." Bu cümle, kent merkezinde çalışmaya katılan öğrencilerin kendilerinin de gittiği kafelere ve telefon kullanımına yönelik serzenişlerini ifade eder.

Üniversite öğrenci grupları, kapalı cemaatler değil; kurumlar, insani çevre ve kent kültürünü içeren ilişkiler bütünüdür. Kimi öğrencilerin, kafelerde takılan diğerlerine gösterdikleri örtük tepkilerin ardında, muhafazakâr bir kültürel atmosfere sahip, görece az nüfuslu bir ilde, üniversiteyle birlikte artan, kadın ve erkeklerin karma sosyalleşme biçimlerinin geçmişe kıyasla daha görünür olması yatar. Bu durum, kentin sağduyusunda yeni kültürel eklemlenme biçimleri uyarınca öğrencilerin geleneksel ahlaki normlarla karşı karşıya gelmesine sebep olmaktadır. Kafede otururken yoğun cep telefonu kullanımını görüşmeye katılan bazı öğrenciler yadırgarken, söz ettikleri kafelere gitmelerine rağmen kendilerini kafelere giden "öğrenci tipinden" ayırmak için çaba gösterirler. Kamusal mekânlar olarak kafeler, ahlaki değerlerin gençler nezdinde cep telefonu kullanımı üzerinden yeniden üretilmesine sahne olur. Katılımcıların bir kısmı kendi akran gruplarında, ahlaki hiyerarşinin alt basamaklarına yerleştirdikleri üniversite öğrencilerini "kafede oturan tipler" olarak kodlar. Bu tip içinde kodlanan erkek öğrencilerin özellikle kadın

öğrenciler tarafından “serseri” olarak adlandırılması dikkat çekicidir. “Serserilik”in bir işareti sayılan *Swarm* uygulaması, ahlaki açıdan zararlı bulunur, flörtleşmelere kapı aralayabilecek bir içerik sunmasından ötürü kötülenir:

Öğrenciler için eğlence merkezleri yok mesela. Sahildeki o kafeler genelde *Swarm* uygulaması olan kişilerin kız tavlama için gittiği yerler (Bahar, 20). Yeni askıntı olma yolu sosyal medyadan başladı: *Swarm*. Yer bildirim yapıyorsun. Mesaj seçeneği rahatsız edecek derecede (Hakan, 25).

Bana kalsa çok gezerim, ama işte kafeye gitsen ‘kafelere takılan kız’, onu yapsan ‘şunu yapan kız’ şeklinde bir etiketleme var (İrem, 20).

Merkezdeki kafelerde ellerinde telefon sohbet etmiyorlar ki telefona bakıyorlar. *Swarm* diye bir uygulama var, affedersiniz kız, erkek düşürme uygulaması. Gençlik yitip gidiyor. Ben kahvehane ortamını seviyorum. Batak, iskambil, okey. Ben eski kuşağa daha bağlıyım (Berk, 24).

Kafelere gitmiyorum, sevmiyorum. Herkes ellerinde telefon saçma geliyor. Konuşmuyorlar bile... (Nurtaç, 21).

Swarm vardı; sildim sonra, saçma geldi. Puanlama sistemi var, onda gittiğin yerlere göre sana puan veriyor (Esmâ, 20).

Kendi arkadaş grubumla kafe, nargile, sahilde yayla evi diye bir yer var. Oralarda takılıyoruz. Yeni açılan *Haura Cafe* var. *Swarm* vardı, sildim (Cem, 23).

Bu örneklerde görüldüğü gibi, kimi öğrencilerin kendileri de belli kafelere gidiyor olmalarına karşın, kafeye gitmenin ahlaki değerlerle ters düştüğünü belirtmeleri dikkat çekicidir. Öğrencilerin bu sözlerini içinde buldukları kültürel ortamla birlikte ele almak gerekir. Ailelerin, çocuklarının kafeye gitmelerine izin vererek sundukları görece kontrollü özgürlük, bu mekânlardaki kadın-erkek ilişkilerinin değerlendirilme biçimiyle ya da eş-dost ve akrabaların buralardaki varlığıyla farklılaşmaktadır. Bu bağlamda kafeler ve *Swarm* uygulamasının “ahlak dışı” olduğuna ilişkin söylem, cinsiyetler arası ilişkilerde karma sosyalliklere karşı geliştirilen bir direnç olarak da okunabilir. Burada dikkat çeken diğer bir nokta öğrencilerin *Swarm* uygulamasını yükleyip sonra hızla sildiklerine ilişkin sözleridir. Uygulamayı yükleme ve bir süre sonra silme, ortakduyuyu kuran dengeler açısından oldukça önemlidir. Görüşmeye katılan öğrencilerin çoğu, bir süre geçtikten sonra artık bu uygulamayı kullanmadıklarını, saçma bulduklarını ve sildiklerini söyleyerek ortakduyunun ahlaki kodlarındaki çatlakları onarma çabası içine girerler. Muhafazakâr kültürel atmosfer ile öğrenci kültürünün *flört*, *akıllı telefona dalma* gibi pratikleri arasındaki çelişkiler ahlaki düzeyde bir kültürel onarım arayışını

beraberinde getirmekte, akıllı telefon kullanımı ahlaki kurallar ile eklemlenerek iktidarla müzakere süreçlerini açığa çıkarmaktadır.

Yurt ortamlarında WhatsApp ve kurumsal ciddiyetin kırılışı

Resmî kurumlara ya da yetişkin otoritesine karşı direniş biçimleri, iletişim teknolojilerinin dönüşümüyle farklı görünüm almaya başlamıştır. Mizuko Ito'nun belirttiği gibi (Jenkins, vd., 2016, s. 35) tüm genç bireyler bir sese sahiptir; fakat herkes bu sesi kamusal alana aktarabilme şansına sahip değildir. Bu özelliğiyle ağ kültürüne katılım, fırsat eşitsizliklerinin aşılması için bir potansiyel taşımakta ve çevrimiçi etkileşim formları kontrol gücünü zayıflatmaya yönelik olanaklar barındırmaktadır (Jenkins, vd., 2016, s. 60). Bu açıdan, bazı cep telefonu uygulamalarının okul ve yurt gibi eğitim kurumlarının formel ciddiyetini savuşturma potansiyeline sahip olduğu görülmüştür.

Küçük kentlerden gelen ve benzer bir sosyo-kültürel arkaplanı paylaşan üniversite öğrencilerinin üniversite kentine, bu "yeni dokuya" uyum sağlamaları ve rıza göstermeleri görece daha kolay olmaktadır. Ancak muhafazakâr atmosfere sahip kent dokusu, ilk bakışta iktidarın gösterge sistemi ile uyumlu görünse de, içinde ağ tabanlı iletişim ortamlarında görünür olan çelişkiler barındırmaktadır. Kültürel hegemonya mücadelesindeki bu çelişkiler üniversite öğrencilerinin kültürel evreninde hangi yollarla belirlemekte, öğrencilerin kurumların egemen ideolojisine karşı taktikleri neler olmaktadır?

Öğrenci kültürü, internetle yayılan ve popüler kültürde yaygın bir karşılık bulan, kendine özgü bir dilsel evrene sahiptir. Örneğin, "kanka, bro, kanki, sistera" gibi yaygın hitap biçimleri, araştırmaya katılan akran grupları arasında ve yurt ortamında ayırıcı bir iletişim tarzının göstergeleridir. Baskın kültürel ifade biçimlerine karşı kendi aralarında geliştirdikleri dilin en görünür olduğu mecralardan biri cep telefonu uygulamalarıdır. Genç bireyler, teknolojiyi yalnızca kullanmakla kalmaz, aynı zamanda mobil ve sosyal medya ağları aracılığıyla kullandıkları dil üzerinden grup içi iletişimde farklılaşma yaratırlar (Jenkins, vd., 2016, s. 41). Bu farklılaşma her zaman direniş anlamına gelmesi bile, cep telefonu kullanım pratikleri yoluyla genç bireyler, akranlarıyla her an her yerde olabilme imkânı bulurlar (Jenkins, vd., 2016, s. 55-56). Burçe Çelik'in belirttiği gibi (2013, s. 261-262) kullanıcısının elinde değişime uğrayan cep telefonu, bedeni, fiziksel, psikolojik ve toplumsal olarak yeniden üretmektedir. Bununla birlikte özel yazılımlara

sahip cep telefonları, öğrenci kültürünü ve arkadaş grupları arasındaki ilişki biçimlerini yeniden yapılandıran özelliklere de sahiptir. Çalışmada bir kız öğrenci yurdunda yapılan görüşmeler ve katılımcı gözlem verileri doğrultusunda *WhatsApp* mesajlaşma uygulamasında oluşturulan sohbet gruplarının, öğrenciler arası grup kültürünü yeniden biçimlendirdiği ve hâkim ideolojiyle baş etme taktiklerinden birine yer açtığı görülmüştür.

Çalışma kapsamında üniversitenin farklı bölüm ve sınıflarından kadın öğrencilerle öğrenci yurdundaki bir atölye çalışmasında bir araya gelindiğinde, öğrencilerin cep telefonlarını ellerinden düşürmedikleri ve *WhatsApp* mesajlaşmalarının grup içi kültürü yeniden şekillendirdiği gözlenmiştir. Katılımcı gözlem sırasında dikkat çeken noktalardan biri, öğrencilerin cep telefonu kullanımları sırasında, aralarında mizahi üslupla şekillenen iletişim biçimlerinin fiziksel mekâna da -atölye çalışmasının yapıldığı konferans salonuna- yansımış olmasıdır. Kadın öğrencilerin titreşimde ya da sesini açıkta bıraktıkları cep telefonuna gelen bir haberi paylaşması ya da aniden görülen bir mesajla sohbet konularının yön değiştirmesi, akran grupları arasında mesajlaşma yoluyla oluşan etkileşimselliğin çevrimdışı alana taşınmasının bir örneğidir. Grubun dışında olan herhangi birinin, grup içindeki çevrimiçi iletişim evrenine dâhil olmadan sohbet grubunun dilsel kodlarına hâkim olması, buradan içeri girmesi pek mümkün değildir. Katılımcılardan biri, çevrimiçi grup sohbetlerinin bir süre sonra yurttaki odalara taşınarak yüz yüze ilişkiler ile devam ettiğini belirtmiştir. Üniversite öğrencilerinin arkadaşlarıyla bir araya geldikleri yurt gibi mekanlar, çevrimiçi platformlarla eklemlenmekte, bu ise eğitimin hiyerarşik örgütlenmesini kıran melez ortamlar yaratmaktadır (Carpentier ve Jenkins, 2013, s. 274). Öğrenci yurdu gibi kurumsal eğitimin örgütlenişini mümkün kılan bir kamusal mekânda üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanım pratikleri, sağduyudaki çelişkileri ortaya çıkarmakta, kullanıcının geleneksel kültürel dokuda yarattığı çatlakları ise gizlemektedir.

Öğrencilerin cep telefonu kullanım pratikleri yoluyla hâkim ideolojiyle baş etme taktiklerinin görünür olduğu yerlerin başında yurttaki atölye çalışmaları, kurs ve konferanslar gelir. Kadın öğrencilerin kaldıkları yurtlarda, kuaförlük, iletişim becerileri, kariyer gelişimi, sinema gibi etkinlikler ve atölye çalışmaları da düzenlenmektedir. Bununla birlikte eğitimlerin ağırlıklı olarak ahlak ve değerler eğitimi üzerine olduğu görülmektedir. Din konulu söyleşi, sohbet ve dinletilerle ya da kandil gecesi gibi organizasyonlarla yurtlar, egemen ideolojinin gündelik yaşama etki eden kültür

politikalarının etkinlik sahasıdır. Bununla birlikte din konulu etkinliklerin afişlerine dayalı yoğun imge imalatı da kamusal alanda hâkim simgesel sermayenin görünümünden biridir.

Öğrencilerden katılması beklenen yurttaki konferans, söyleşi, sohbet ya da atölye çalışmaları gibi etkinlikler, mekân denetimi yoluyla boş zamanı örgütlemektedir (de Certeau, 2008, s. 104). Henri Lefebvre'ye göre (2007, s. 66), gündelik hayat ve boş zaman kapalı bir devre değil, egemen sınıfın iktidarını sağladığı, sözlerini "doğallaştırmak" için yeni yollar aradığı bir alandır. Yurtlarda boş zaman etkinlikleri olarak uygulamaya konulan bu buluşmalar, öğrencileri muhafazakâr değerleri içselleştirme yönünde mobilize etme çabasının bir örneğidir. Yurttaki etkinlikler, akşam odalarına çekilen öğrenciler için bir yanıyla yorucu bir iş diğer yandan ise hatır-gönül ilişkisiyle dahil olmaya mecbur hissettikleri faaliyetlere dönüşmektedir. Bu faaliyetler öğrencilerin özgürce karar vererek geldikleri, seçtikleri, istedikleri ve aktif katılım gösterdikleri etkinlik biçimleri değildir; yurt yöneticileri, tekrarlanan anonslar ve yönlendirmelerle öğrencilerin bunlara devamlılığını sağlamaya çalışır. Ayrıca katılımcı sayısının kaydedilmesi, imza toplanması ve etkinliklerin fotoğraflanması gibi prosedürlerin işletildiği bu etkinlikler, öğrenciler tarafından sıkıcı birer deneyim olarak görülür. Yurtta kalan ve katılımcılardan biri olan Sevim, sohbet içinde sözü geçen konferans terimini "sohbet" olarak anladığını, bunu da sevmediğini ve sıkıcı bulduğunu söylemiştir:

Genelde pasta dağıtılsa ya da baklava dağıtılsa geliyorum. Mesleki bir şeyler öğretildiğini bilmiyordum. Öğrenci kafası işte (gülüşmeler)
(Sevim, 20).

Sevim'e yurttaki bu konferans salonunda başka ne gibi etkinlikler olduğunu sorduğumda, "Kur'an kursu ya da sohbet" diye cevaplamıştır. Ama kendisi konferans salonunda yapılan bu tarz etkinliklere çok gelmediğini eklemiştir. Diğer bir katılımcı Nisa da benzer bir görüşe sahiptir:

Tanışma günü düzenlemişlerdi mesela, sohbet ortamı olursa ve yiyecek güzel şeyler varsa, bir saat ancak duruyoruz... (Nisa, 20).

Yukarıda değinildiği gibi boş zamanın ideolojik yeniden üretimi, yurttaki öğrenci etkinlikleriyle kültürel hegemonya mücadelesinin yürütüldüğü sahnelerden biri olarak belirmektedir. Bu hâkim ideolojik yeniden üretime karşı üniversiteli öğrenciler, cep telefonunun sıradan kullanımları yoluyla alternatif iletişim kanalları oluştururlar.

Sahadaki gözlemler ve genç kadın öğrencilerle yapılan konuşmalarda, öğrencilerin akıllı telefonlardaki *WhatsApp* uygulaması yoluyla egemen stratejilerden “kaçış hatları” oluşturdukları görülmüştür. Sevim, diyalogumuz sırasında konferans salonuna arkadaşının gelmesini sağlamak için “ona burada pasta olduğunu söyledim, şimdi gelir” diyerek *WhatsApp* grubuna bir mesaj yazmış, gerçekten de arkadaşı beş dakika sonra konferans salonuna gelmiş, birbirlerine bakıp gülüşerek yerlerine oturmuşlardır.

Vakıflar ve dernekler gibi kuruluşlarca desteklenen dini içerikli etkinliklere karşı da gençlerin bazı kaçış taktikleri geliştirdikleri görülmüştür. Hatır-gönül ilişkisi nedeniyle, etkinliği gerçekleştiren kişiyi “mağdur etmemek” adına fotoğraf çektirdikten sonra dağılmak; ikramlardan sonra odalara çekilmek, sohbetteki konuşmaları dinlermiş gibi görünüp uyuklamak, boş zamanın kurumlarca denetim altına alınma stratejisine karşı üretilen taktiksel yanıtlardır. Bu bağlamda sosyal ağlara katılımın, güç ilişkilerinin dengelerini sarsıcı etkiler yarattığı, genç bireylerce yeni gündemler oluşturmaya yönelik kanallara kapı araladığı söylenebilir. Öğrencilerin şakalaşma yoluyla hislerini açık etmeleri, konuşmalarına yansıyan alaycılık, şakalaşmalar, cep telefonlarıyla ilgilenme ve *WhatsApp*'ta laflama çokça karşılaşılan durumlar olmuştur.

Akranlar arasında oluşan dil, cep telefonu uygulamalarında görünür olmakla kalmamakta, sanal etkileşimin gündelik sohbet ve konuşmalara kaynaklık etmesiyle çevrimdışı alanda da öğrenci kültürünü şekillendiren unsurlar haline gelmektedir. Böylelikle mobil iletişimin sıradan kullanımına dair görünümler, akranlar arası etkileşim ile monoton bir konferans ya da dinletiden sembolik anlamda kaçışı mümkün kılmaktadır. Ito (2016, s. 27) dijital ortamlarda katılım göstermenin muhalif bir duruşa sahip olmadıkça direniş özelliğini kazanamadığını belirtir. Jenkins'e (2016, s. 26) göre ise bu bir direniş olmasa da katılım kültürünün sağladığı etkileşim sayesinde, bünyesinde bu potansiyeli her daim taşır. Bu araştırmada çevrimiçi katılımın sıradan biçimlerinin bu tür bir direnişe dönüşmediği ancak Jenkins'in sözünü ettiği potansiyeli barındıran çelişkilerin nasıl şekillenmekte olduğu görülmüştür. Yurt ortamında öğrencilerin hâkim dilin kültürel kodlarına karşı çıkışları, açıkça zıt bir konum alıştan ziyade daha çok “mırıldanmalar” şeklindedir. Öğrenciler, konferans, söyleşi, sohbet gibi etkinliklere katılsalar da cep telefonu ile ilgilenerek, uygulamalarda birbirleriyle yazışırken kimi zaman etkinlikte olup bitenleri eğlence konusu haline getirerek kaldıkları yurttaki kısmi bir kendilik hali yaratırlar. Lefebvre'in (2015, s.71) dile getirdiği, gündelik hayatın karmaşık bilinç hallerinden türeyen mırıldanmaların, kahkaha ve gülmenin mizahi bir dille iç içe geçmesi, üniversiteli gençlerin çevrimiçi kültüründe onlara bir kaçış imkânı yaratır.

Gündelik hayatın özgün bir mizah ortaya çıkararak sıradanlık içinde oluşturduğu bu hafifleme şekli, mobil cihazların etkileşimsellik özelliği ve grup içi iletişime olanak tanıyan yapısıyla “teslim olmadan kabul eden” bir söylem yaratır (Lefebvre, 2015, s.134).

Sonuç

Bu çalışmada, akıllı telefon uygulamalarının etkileşimsel özelliklerinin hegemonik bilgi akışını kıran bazı öğeler barındırdığı görülmüştür. Muhafazakâr kültürel örüntülere sahip olduğu varsayılan kentte, hegemonik stratejilere genç bireyler tarafından üretilen yanıtlar, birer sembolik kaçış pratiği olarak yansımaları bulmaktadır. Gençlik kültüründe akıllı telefonlarla dönüşüme uğrayan katılım kültürünün sıradan biçimleri, kültürel hegemonya mücadelesi içinde yeni konumlar yaratmaktadır. Eğitim kurumlarının ciddiyetinin kırıldığı, ortakduyunun kendini sürekli yeniden ürettiği bir ortamda kültürel hegemonya mücadeleleri, gündelik hayat içindeki çelişkili görünümünü korumaktadır. Bu çelişkili görünüm kendini *WhatsApp* ya da *Swarm* gibi cep telefonu uygulamaları yoluyla kafe ya da yurt gibi mekânlarda açığa vurmaktadır. Michel de Certeau'nun (2009, s. 73-74) belirttiği üzere, denetim mekanizmalarına sahip olan “mekân” aynı zamanda bir tüketim nesnesi ve ağ kurulan bir yapıdır. Genç bireylerin aidiyet geliştirme pratikleri, bu çalışmada akıllı telefon uygulamaları ve mekânsal pratiklerle kesişmektedir. Kontrollü bir özgürlük imkânı sunan kafeler ya da yurtlarda, çevrimiçi ve çevrimdışının iç içe geçtiği ve kültürel açıdan çatışmalı unsurlar görünür olur. Sosyal ağlarla kurulan ilişkiler, boş zamanın egemen kültürel doğrultuda mobilizasyonuna karşı potansiyel bir direnç imkânı yaratır. Çevrimiçi ve çevrimdışını kapsayan sosyalleşme, kurumlara özgü dikey iletişim tarzlarının dışında, kurumsal otoritelerin kolaylıkla denetim altına alamadığı daha yatay düzlemdeki iletişim olanaklarına kapı aralar. Bu bağlamda, akıllı telefon kullanım pratikleri, geleneksel kültürel dokuda, ahlak ve değerler açısından çelişkili görünüm yaratır. Genç bireylerin kimi zaman yoğun şekilde kullanıp kimi zaman uzak durmaya çalıştıkları *Swarm* gibi uygulamalarla ilişkilendirme biçimleri, ahlaki bir denge yakalama ve sağduyuyla uzlaşma arayışında olabildiklerini, öte yandan otoritelerin mekân ve boş zaman denetimi stratejileri karşısında çevrimiçi etkileşime yönelerek yeni bir serbestlik sahası arayışına girebildiklerini gösterir. Bununla birlikte sözünü ettiğimiz pratikler, hegemonik mücadele içindeki belirgin bir konumlanışın değil, müzakerenin ve taktiksel süreçlerin izlerini taşır.

Kaynaklar

- Allen, D., Carpentier, N., Bailey, M., Fenton, N., Jenkins, H., Lothian, A., Srinivasan, R. (2014). Participations: Dialogues on the Participatory Promise of Contemporary Culture and Politics Part III: Politics. *International Journal of Communication*, 8 (23), 1129-1151.
- Bennett, A. (2013). *Kültür ve Gündelik Hayat* (N. Tokdoğan, B. Şenel ve U. Y. Kara, Çev.). Ankara: Phoenix.
- Bora, T. (2003). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık*. İstanbul: Birikim.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (D. Fırat ve G. Berkkurt, Çev.). Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri* (A. Sümer, L. Ünsaldı, ve Ö. Akkaya, Çev.). Ankara: Heretik.
- Cangızbay, K. (2003). Sürekli Seferberlik ve Teyakkuz Rejiminin Kurumu Olarak Üniversite. *Toplum ve Bilim* (97), 81-92.
- Certeau, M. D. (2008). *Gündelik hayatın keşfi-I* (L. A. Özcan, Çev.). Ankara: Dost.
- Certeau, M. D., Giard, L. ve Mayol, P. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi-II Konut Mutfak İşleri* (E. Ataçay ve Ç. Eroğlu, Çev.). Ankara: Dost.
- Çelik, B. (2013). Teknoloji ile Kimlik Mücadelesi: Kürt Gençleri ve Cep Telefonu. Hakan Ergül (Der.), *Sahanın sesleri: iletişim araştırmalarında etnografik yöntem içinde* (s. 257-279). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Ergur, A. (2003). Üniversitenin Pazarla Bütünleşmesi Sürecinde Akademik Dünyanın Dönüşümü, *Toplum ve Bilim* (97), 183-216.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci* (Q. Hoare ve G. Nowell-Smith, Çev.). New York: International Publishers.
- Grossberg, L. (1992). *We Gotta Get Out Of This Place: Popular Conservatism And Postmodern Culture*. Routledge: New York.
- Grossberg, L. (2010). *Cultural Studies in the Future Tense*. USA: Duke University Press.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J., ve Roberts, B. (1978). *Policing the Crisis: Mugging, The State, and Law and Order*. New York: Holmes & Meier.
- Hall, S. (1988). *The Hard Road To Renewal: Thatcherism And The Crisis Of The Left*. London and New York: Verso.

- Hall, S., ve Jefferson, T. (2003). *Resistance Through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. Taylor& Francis: Routledge.
- Hall, S. (2005). İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü. M. Küçük (Der.) (M. Küçük, Çev.). *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde (s.73-121). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Hebdige, D. (2002). *Hiding in The Light: On Images and Things*. London & New York: Routledge.
- Jenks, C. (2007). *Altkültür: Toplumsalın Parçalanışı* (N. Demirkol, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Jenkins, H., ve Carpentier, N. (2013). Theorizing Participatory Intensities: A Conversation about Participation and Politics, *Convergence*, 19(3), 265-286.
- Jenkins, H., Ito, M., ve Boyd, D. (2016). *Participatory Culture In a Networked Era: A Conversation On Youth, Learning, Commerce and Politics*. UK: Polity Press.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern dünyada gündelik hayat* (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul: Metis.
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik hayatın eleştirisi III* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel.
- Koyuncu, B. (2014). "Benim Milletim..." *AK Parti İktidarı, Din Ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: İletişim.
- McRobbie, A. (1996). "Different, youthful, subjectivities", in I. Chambers ve L. Curti (Der), *The post-colonial question: common skies, divided horizons*. London & New York: Routledge.
- McRobbie, A. (2013). *Postmodernizm ve Popüler Kültür* (A. Özdek, Çev.). İstanbul: Parşömen.
- Sabit, A., Benli, F., ve Akça, İ. (2001). Geç kapitalizm, yeni sağ ve yeni üniversite. *Birikim*, s. 142-143.
- Scannell, P. (2007). *Media and Communication*. London: SAGE.
- Willis, P. (2016). *İşçiliği öğrenmek: sınıf, işçilik ve eğitim, işçi çocukları nasıl işçi oluyor?* (D. Elhüseyni, Çev.). Ankara: Heretik.
- Williams, R. (1990). *Marksizm ve Edebiyat* (E. Tarım, Çev.). İstanbul: Adam.
- Yücebaş, M. (2015). Sürgün üniversite: taşrada üniversite sıkıntısı. *Toplum ve Bilim* (133), 281-301.